

## **Posudek oponenta na disertační práci Jana Bíby „Demokracie je agon: k Machiavelliho populistickému republikanismu“**

Nejobecnější teze práce Jana Bíby poukazuje ke korelaci a v náznacích až ke kauzálnímu vztahu mezi současnou krizí západní demokracie a převahou elitářsky anti-agonistického proudu v západní demokratické teorii. Tento proud podle autora vede od Francesca Guicciardiniho k Josefu Schumpeterovi a od něj k americkým pluralistům. Odpovědí (či alespoň částí odpovědi) na krizi současné demokracie proto má být návrat k marginalizovanému proudu demokratické teorie, jenž představovala Machiavelliho koncepcie, kterou jakožto „populistický republikanismus“ klade autor proti „elitářskému republikanismu“ Guicciardiniho. Na jednom místě autor uznává křehkost své hypotézy a omluvně označuje svůj přístup za „metodologický anarchismus“.

Domnívám se, že je na místě spíše mluvit o metodologickém idealismu (či intelektualismu). Jako by rozvoj moderní demokracie šlo pochopit jako realizaci moderní demokratické teorie a jako by její současné selhání pak šlo vysvětlit z ideového sporu mezi Machiavellim a Guicciardinim, jenž údajně leží u zrodu této teorie.

Tento idealismus má samozřejmě ctihodný akademický rodokmen: od Adorna a Horkheimera usazujících dialektiku moderního osvícenství v řeckém logu přes Heideggera vidícího v moderní technice realizaci západní metafyziky až po Agambena lokalizujícího kořen odvrácené strany 20. století v Aristotelově pojetí politiky.

Pro všechny tyto autory platí teze Heideggerovy žáčky Hannah Arendtové, že si pletli dějiny s dějinami idejí. Ne že by v dějinách (včetně dějin moderní demokracie) nehrály ideje žádnou roli. Opak je pravdou. Jejich vztah k dějinným procesům a jejich výsledkům lze však stěží pochopit podle intelektualistického a antropomorfního modelu realizace ideje, která je předtím přítomna ve vědomí. Právě takový model implikují výše zmíněné pokusy o vyřešení té či oné hádanky západních dějin. Jenže ideje se nevtělují přímočaře do institucí a praktik, ale artikulují se s nimi do komplexních vztahů vzájemné závislosti a modifikace. Výsledek těchto artikulací je „předeterminován“ tolika kontingentními faktory, že každý pokus pochopit ho jako vítězství určité ideje nad jinými se musí jevit jako pošetilý. To platí i o tezi, že u kořene krize současné demokracie stojí nedůvěra k lidu a strach z agonu,

které údajně převládly v západní demokratické teorii.

Naštěstí však pochybnost o této Bíbově generální tezi nikterak nediskvalifikuje dílčí teze, jimiž se jí snaží podepřít. Nejsa odborníkem na Machiavelliho ani na machiavelliovské diskuse posledních dvaceti let, nejsem bohužel schopen kompetentně otestovat na primárních pramenech věrohodnost Bíbovy interpretace Machiavelliho jako „populistického republikána“. Každopádně však musím konstatovat vysokou akademickou kvalitu jeho textu: trpělivost a přesnost, s jakou navléká jedno očko svého argumentačního řetězce na další i koherenci výsledného celku. I čtenář, jenž není znalcem probíraných konceptů a debat, získá o nich díky Bíbovu textu jasnou představu. Několik kritických poznámek tedy nemají narušit celkový soud, že se jedná o práci vysokých intelektuálních kvalit.

- 1) Pokud mohu soudit, Bíbova teze o tom, že lid je díky svému postavení na dně svobodomyšlnější a moudřejší než šlechta či vladař, odpovídají textu Machiavelliho I. knihy *Rozprav*: zatímco velkým jde o to vládnout, malým jde o to se před touto ambicí velkých ochránit – tj. nebýt ovládán. Jsou svou nízkou a nerovnou

pozicí strukturálně předurčení k tomu zpochybňovat sám systém vlády či nerovnosti, nikoliv k tomu bojovat o získání nadvlády v něm. Toto jejich předurčení se pak mimo jiné projevovalo ve slavných *secessia plebis*, které zmiňuje Machiavelli v I. knize. Od této teze je však třeba odlišit Rancièrovu tezi, že tyto ústupy lidu mohou být pochopeny jako „vpisování rovnosti“ do hierarchického řádu, kterou provádí ten díl lidu, jemuž je odepřen podíl na moci. Rancière tuto tezi neformuluje jako interpretaci Machiavelliho interpretace Livia, nýbrž jako svou interpretaci Livia. Bíba nepřipustně směšuje obě teze, například když vkládá na začátku 1.2.2 Machiavellimu do úst pojetí plebsu jako rancièrovského „podílu bez podílu“ (s. 53). Podobně kontaminuje Machiavelliho myšlenkami jiných, když o pár řádků dále píše, že „/p/odle Machiavelliho je pojem svobody spojen s existencí konfliktního prostoru mezi rovnými, který je osvobozen od nutnosti, násilí a dominance a v němž je konsenzu dosahováno pomocí řeči.“ /tamtéž/ Takový pojem svobody najdeme jistě u Rancièra a

v jiné variantě u Arendtové, pochybují však, že ho lze doložit v textu Machiavelliho. Jak ukazuje i autor sám v analýze *Rozpravy o florentských záležitostech*, instituci veřejných žalob například Machiavelli obhajuje nikoliv jako sféru nenásilného dialogu rovných, ale jako instituci vyvažující nerovnou moc mezi velkými a malými tím, že malým umožňuje schovat se za množství (s. 127).

- 2) To souvisí s druhou poznámkou. Když autor ve 4.1.2 ukazuje, jak se v *Rozpravě o florentských záležitostech* znova objevuje protiklad mezi jinou motivací u velkých a malých, text hovoří o „domýšlivosti“ prvních (která skutečně je asociována s mocenskou ambicí), ale nikoliv o touze po svobodě u malých, nýbrž o jejich touze po bezpečí. Bezpečí může, ale nemusí implikovat svobodu (u Hobbese například implikuje dobrovolné poddanství), ale i v případě, že svobodu implikuje, je to svoboda negativní, nikoliv svoboda občanského nenásilného dialogu rovných, jehož ideál imputuje autor Machiavellimu.
- 3) Poslední poznámka se netýká Bíbovy interpretace, ale jeho normativní pozice.

Bíba představuje Machiavelliho jako obhájce svobody lidu proti elitářům typu Guicicardiniho či Schumpetera, kteří naopak považují svobodu lidu za nebezpečnou a hledají způsob, jak lid omezit, zkrátit a podrobit elitami. Zároveň však s odkazem k Machiavellově „Una moltitudine senza capo è inutile“ (s. 55) hovoří o nezbytnosti, aby měl lid vůdce, kterého s Gramscim charakterizuje jako „organického intelektuála“ (s. 58).

Neskrývá se tedy za obhajobou svobody lidu proti nadvládě šlechty jen touha intelektuálů zaujmout místo šlechty, byť tentokrát by nadřazenost nebyla podepřena ekonomickou a politickou mocí, ale kulturní mocí artikulované řeči?

Považuji Bíbovu práci za vysoce kvalitní akademický text, jenž si zaslouží titul Ph.D. a doporučuji jej proto k obhajobě.

Prof. Pavel Barša